

ทำไม?

การพัฒนาและการจัดการน้ำต้องคำนึงถึงระบบนิเวศ

พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน

เป็นการตั้งประเด็นคำถาม เพื่อค้นหาคำตอบและสร้างความเข้าใจสาธารณะร่วมกัน

มีนาคม 2567

Mekong Watch

สมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ)

บทความนี้อยู่ภายใต้โครงการชื่อ “การเผยแพร่ข้อมูลและการสนับสนุนในการจัดตั้งการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืนโดยชุมชนในลุ่มน้ำมูลในประเทศไทย (Mekong Watch)” ซึ่งได้รับสนับสนุน โดยกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก-ญี่ปุ่นของหน่วยงานฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Japan Fund for Global Environment) ต้องขอบคุณกองทุนสิ่งแวดล้อมโลกฯ ที่ให้โอกาสเราที่ทำงานรวบรวมข้อมูลเรื่องนี้

คำนำบทความ

องค์กรและความร่วมมือ “ความเป็นมา” เนื่องจากที่ผ่านมาได้มีโครงการพัฒนา ด้านการจัดการน้ำขนาดใหญ่ในแม่น้ำมูลและแม่น้ำอื่นๆ ในภาคอีสาน ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาสำคัญของแม่น้ำโขง โดยไม่คำนึงถึงระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งไม่คำนึงถึงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทำให้ชุมชนต้องประสบกับปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่ผ่านมาสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน (ศรีสะเกษ) ได้ร่วมกับ Mekong Watch ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนของญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในโตเกียว (องค์กรการวิจัยและรณรงค์ เรื่องการป้องกันและแก้ไขด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง) ได้มีการทำงานร่วมกันมาตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน และในปี 2565-2567 โดยมีพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เขตพื้นที่เชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ ในการรวบรวมข้อมูลด้านการจัดการน้ำ และด้านการประมงน้ำจืดของชุมชนท้องถิ่นริมฝั่งแม่น้ำมูลตอนกลาง ที่ผ่านมาโดยมีการผลิตสื่อ เช่น หนังสือเล่มเล็ก เผยแพร่บทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์พันธุ์ปลาแม่น้ำมูล ปัจจุบันได้มีการผลิตสื่อออนไลน์ รูปแบบคลิปวิดีโอ เผยแพร่ช่องทาง Facebook Page เพจ : พื้นที่ชุ่มน้ำอีสาน Wetlands of ISAN เพื่อถอดบทเรียนการจัดการน้ำชุมชน/ชลประทานชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ตั้งแต่เดือนเมษายน ปี 2564 เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูล และมีการเผยแพร่ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้คำแนะนำด้านนโยบายสำหรับการจัดการน้ำที่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในระยะเวลาสามปีที่ผ่านมา ทำไมเราจึงสนใจเรื่องนี้ พร้อมด้วยคำอธิบายเกี่ยวกับความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ...

น้ำเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ด้วยจุดมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เราเริ่มรวบรวมข้อมูลในทิศทางของการสร้างความตระหนักถึงการจัดการน้ำที่ไม่ทำร้ายระบบนิเวศลุ่มน้ำและให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มาตั้งแต่ปี 2564 (2021) ในระหว่างการดำเนินการวิจัยและกิจกรรมอื่น ๆ เห็นได้ชัดว่า ชาวบ้านมีความสนใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศลุ่มน้ำ มากกว่าการจัดการน้ำเพียงอย่างเดียว ดังนั้นเราจึงได้มีการสนทนากลุ่มย่อยและสัมภาษณ์ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ เพื่อค้นหาข้อมูลและแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำริมแม่น้ำที่เรียกว่า “ป่าบุง-ป่าทาม” หรือ “พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม” ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้อย่างไร อย่างที่ชาวบ้านต้องการ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

การจัดการน้ำที่มีมุมมองมิติด้านน้ำเพียงด้านเดียว โดยไม่คำนึงถึงหรือไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศลุ่มน้ำ ก็จะเกิดการทำลายระบบนิเวศลุ่มน้ำทั้งระบบ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งมีชีวิตพืชและสัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศลุ่มน้ำที่สำคัญต่อการเชื่อมโยง นิเวศบก นิเวศครึ่งบกครึ่งน้ำ และนิเวศน้ำ

พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามเป็นพื้นที่ที่มากด้วยคุณค่าและมูลค่า ด้วยระบบนิเวศมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง จึงเป็นพื้นที่ระบบนิเวศที่มีความซับซ้อนทางกายภาพ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทั้งพืชและสัตว์ เป็นจุดเริ่มต้นของแหล่งผลิตห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติที่สำคัญให้แก่มนุษย์ เป็นแหล่งทำมาหากินของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น แหล่งอาหาร แหล่งรายได้ ทั้งยังช่วยรักษาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์นานาชนิด พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามยังทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ปกป้องและบรรเทาผลกระทบจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งน้ำท่วม น้ำแล้งให้กับมนุษย์ สามารถเป็นพื้นที่รองรับน้ำขนาดใหญ่ในฤดูน้ำหลาก ช่วยลดทอนความรุนแรง ชะลอคลื่นน้ำท่วมให้ช้าลง ป่าทามเป็นแหล่งกักเก็บน้ำ โดยการจะปล่อยน้ำไหลผ่านไปยังได้ดินในหน้าแล้ง

พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ในลุ่มน้ำ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ขยายพันธุ์ แหล่งอาหาร และเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์บก และสัตว์ปีก ยังมีความสำคัญด้านอื่น ๆ อีกหลายด้านที่ยังไม่ได้กล่าวถึง จะขอลงรายละเอียดในบทความต่อไป ดังนั้นการมองเห็นน้ำเพียงเพื่อแค่การบริหารจัดการน้ำเท่านั้นก็จะสูญเสียสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นที่ได้กล่าวไว้ในวรรคแรกไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนั่นก็คือต้นตอของปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมตามมา การบริหารจัดการน้ำ จึงต้องคำนึงถึงระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำ ควบคู่ไปพร้อมกันไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังจะได้อธิบายต่อไปในรายละเอียด

ภัยคุกคามที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสานในปัจจุบัน

จากโครงการพัฒนาการจัดการน้ำขนาดใหญ่ของรัฐ พื้นที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เขตเชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามลดลงอย่างรวดเร็ว จากผลกระทบการจากโครงการสร้างเขื่อนห้วยนาและเขื่อนราษีไศล การลดลงของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ในการหาอยู่หากิน เก็บของป่า หาปลา เลี้ยงสัตว์ และอื่น ๆ โดยอยู่อย่างเกื้อกูลกันและกัน ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งเพื่อการยังชีพ กึ่งยังชีพ และเพื่อระบบเศรษฐกิจครัวเรือน ถ้าจะสรุปเบื้องต้น คือ ถ้าอยากจะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เราต้องคำนึงถึงระบบนิเวศ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าทามริมแม่น้ำ ไม่ใช่แต่เฉพาะในแม่น้ำ หรือลำคลอง กับทรัพยากรน้ำเท่านั้น จึงได้เกิดประโยคที่ว่า “การพัฒนาและการจัดการน้ำต้องคำนึงถึงระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน” เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการคิดค้นหาทางแก้ไขปัญหาและหาทางอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสานที่เหลืออยู่ไม่มากนัก ให้คงอยู่เพื่อทำหน้าที่ทางนิเวศวิทยาที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำต่อไป

จากประสบการณ์การทำงานอนุรักษ์พันธุ์ปลาลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำมูน ระหว่างองค์กร Mekong Watch และสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ) พบว่าการที่จะอนุรักษ์และรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะปลาแม่น้ำมูนที่มีความหลากหลายของชนิดสายพันธุ์เอาไว้ให้ได้จริงๆ นั้น จะต้องรักษาระบบนิเวศพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งหลบภัย แหล่งวางไข่ เพาะพันธุ์ ขยายพันธุ์ แหล่งอาหารธรรมชาติ และแหล่งเจริญเติบโตของสัตว์น้ำเหล่านั้นเอาไว้ให้ได้ ซึ่งพื้นที่แห่งนั้นก็หมายถึง “พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม” นั้นเอง เพราะปลามักจะขึ้นไปวางไข่ในพื้นที่ที่แห้งในฤดูแล้ง แต่ฤดูฝนน้ำจะท่วมถึง น้ำขึ้นน้ำลงได้

บทความนี้ มีรายละเอียด 4 ด้านด้วยกัน 1) ความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามภาคอีสาน 2) ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกกับพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามและแม่น้ำมูน 4) ข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ปัญหา และวิธีปกป้องพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามด้วยชุมชนเอง

เวทีเสวนาเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาและการจัดการน้ำที่คำนึงถึงระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน” วันที่ 19 ก.พ.2567
หน่วยงานภาครัฐ ฝ่ายปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น

ความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทามภาคอีสาน

พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เขตเชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ดและสุรินทร์

ป่าทามเป็นป่าไม้ผลัดใบชนิดหนึ่ง มีสีเขียวอยู่ตลอดทั้งปี มีต้นไม้ที่ขนาดไม่ใหญ่มากนัก แต่มีคุณสมบัติพิเศษ สามารถทนทานต่อการท่วมของกระแสน้ำได้ 3-4 เดือนในช่วงฤดูน้ำหลาก และทนทานต่อความแห้งแล้งในฤดูแล้ง ต้นไม้ในป่าทามมีลักษณะเด่น คือ สามารถแตกหน่อได้ดี ไม่ว่าจะถูกตัดลงไปทำฟืน หรือถูกไฟไหม้ ภาษาวិชาการเรียกว่า “พื้นที่ชุ่มน้ำ” ชาวบ้านเรียกว่า “ป่าทาม” เป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้พุ่มเตี้ยสลัดไม้ใหญ่ หรือ “ป่าบุงป่าทาม” ถ้าพื้นที่ชุ่มน้ำที่ไม่มีป่าไม้ขึ้น จะเรียกว่า “บุงทาม” พื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำมูนตอนกลางเป็นระบบนิเวศหนึ่งของแม่น้ำโขง ลำน้ำสาขาต่างๆ ยังช่วยหล่อเลี้ยงกิจกรรมการผลิตและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นได้อาศัยพึ่งพาทรัพยากรจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ในการดำรงชีพมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

การดำรงวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำมูนตอนกลาง อ้างอิงข้อมูลจากการประชุมคณะกรรมการสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ) ปี2566 ชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ สองฝั่งลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เขตพื้นที่เชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันกว่า 250 ปีที่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนท้องถิ่นแถบนี้ได้พึ่งพาอาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม(ป่าบุงป่าทาม) และแม่น้ำมูล ในการดำรงชีวิตหาอยู่หากิน ทั้งเพื่อการยังชีพ กึ่งยังชีพ และเพื่อระบบเศรษฐกิจครัวเรือนมาโดยตลอด ป่าทามเป็นแหล่งอาหาร

เก็บหาของป่า หาสมุนไพร แหล่งประมงพื้นบ้าน (น้ำจืด) และยังมีการใช้พื้นที่ป่าบุงป่าทาม ในการทำนาทาม ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ (วัวทาม-ควายทาม) วิธีการดำรงชีวิตอยู่อย่างเกื้อกูลกันและกัน ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้ปัจจุบันวิธีการผลิตและวัตถุดิบในการผลิตจะเปลี่ยนไป

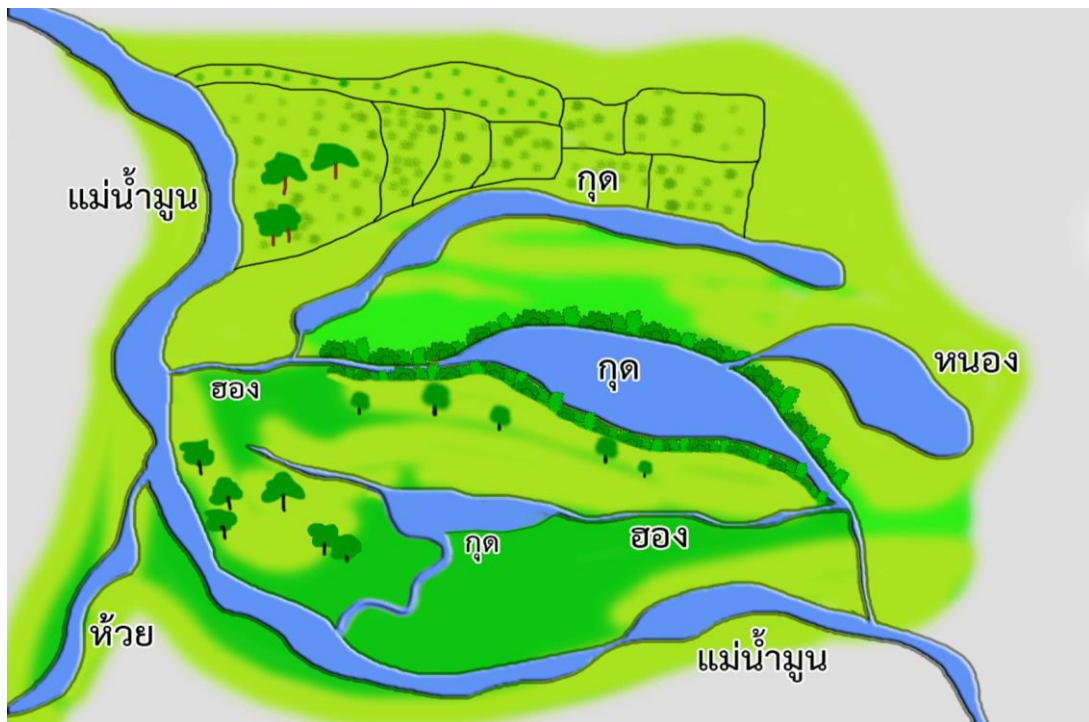
การพึ่งพาอาศัยป่าบุงป่าทามเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น ผลไม้ป่า เช่น กล้วยน้อย น้ำจ้อย ฝัฟวน หูลิง เม่า หว่า ฯลฯ ผักป่า พืช ในนามกินได้เกือบทุกชนิด ทั้งพืชน้ำและพืชบก พืชอาหารสัตว์ เช่น ฝื่อ กำพี ผักเพ็ญน้ำ คางสูง ไม้ไผ่สอย ไม้พื้น ถ่าน ไม้ก่อสร้าง ไม้ร้านแต่ง ถั่ว เครื่องใช้อุปกรณ์ในครัวเรือน พืชจักสาน เช่น หวาย แขง อ้อ แวง ใผ่ หญ้าแฝก พืชสมุนไพร บริเวณลุ่มน้ำนูนตอนกลางมีจำนวนกว่า 100 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นพืชสมุนไพร ของชุมชนกว่า 80 ชนิด เห็ดทาม เช่น เห็ดผึ้งทาม เห็ดโคลน เห็ดโคลนไก่อ้อย พืชกินหัวมันต่าง ๆ เช่น มันแขง มันนก การเพาะปลูก ได้แก่ 1) การทำนา มีลักษณะการทำนาทามข้าวไร่ นาทามปี นาแขง นาปี 2) การปลูกพืชไร่ เช่น ปอ ข้าวโพด 3) การปลูกพืชผักสวนครัว เช่น พริก ยาสูบ ถั่ว แดง และผักต่างๆ การปลูกบัว นาบัว การปลูกสวนป่า ยูคาลิปตัส การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ 1) การเลี้ยงวัว ควาย 2) การเลี้ยงเป็ด 3) การเลี้ยงปลา 4) การเลี้ยงกบ การอุตสาหกรรมในครัวเรือน 1) การจักสานหวาย เช่น ตะกร้า 2) การทอเสื่อ กก หรือฝื่อ 3) การทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ แล้วใช้วัตถุดิบในทามเป็นส่วนประกอบ 4) การทอผ้าไหมที่ใช้จ่อไหมจากพืชทาม การผลิตเกลือสินเธาว์ในพื้นที่ทาม การล่าสัตว์ เช่น จับนก หนู และสัตว์ป่าขนาดเล็กอื่นๆ การประมงพื้นบ้าน การจับสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ นับเป็นกิจกรรมเด่น และเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญควบคู่ไปกับการเก็บผลผลิตจากพืช แหล่งวัฒนธรรมชุมชน เช่น ดอนทอ ดอนปู้ตา แหล่งศักดิ์สิทธิ์ แหล่งจุดบั้งไฟ แหล่งแข่งเรือ การนันทนาการและการพักผ่อน ป่าทามเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น

ข้อมูลในส่วนนี้เราได้นำมาจัดทำเป็น คลิป VDO ลงเพจ : พื้นที่ชุ่มน้ำ อีสาน -Wetlands of ISAN กับ YouTube Mekong Watch

ป่าทาม คนทาม <https://youtu.be/0njuZwrMuoY> (คลิกดูที่นี่)

หน้าที่และความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม

จากการรวบรวม การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย การลงพื้นที่เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในกลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เขตเชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ดและสุรินทร์ และลุ่มน้ำเซบาย(ตอนกลาง) บ.ม่วง ต.นาแก อ. คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร สรุปได้ดังนี้

- 1) ป่าทามช่วยรักษาความสมดุลระหว่างน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน มีความเชื่อมโยงผ่านป่าบุงป่าทาม
- 2) ป่าทามช่วยเก็บกักน้ำฝนในฤดูน้ำหลาก ป่าทามจึงช่วยป้องกันและลดสภาวะปัญหาน้ำท่วมฉับพลัน และรุนแรงในฤดูน้ำหลากในพื้นที่ตอนล่าง เพราะเป็นพื้นที่รองรับน้ำขนาดใหญ่ หากถูกถล่มหรือเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม ก็จะทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น ในพื้นที่ตอนล่าง
- 3) ป่าทามช่วยเก็บกักตะกอน ธาตุอาหาร โดยปรับปรุงคุณภาพน้ำและช่วยกรองสารพิษในน้ำ แม่น้ำป่าทามเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบลุ่มน้ำทั้งลุ่มน้ำ ป่าทามจึงเสมือนเป็นหน่วยกรองทางธรรมชาติ ซึ่งช่วยควบคุมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมดอย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) ป่าทามช่วยปกป้องรักษาชายฝั่งแม่น้ำ ยึดเกาะตลิ่งและชายน้ำไม่ให้ถูกชะล้างและพังทลาย เพราะมีไม้พุ่ม เช่น เบ็นน้ำ นมวัว ไคร้หน้า ยึดเกาะตลิ่งไว้
- 5) ป่าบุงป่าทามมีความสำคัญต่อวงจรชีวิตและสัตว์นานาชนิด โดยเฉพาะ กบ เต่า กุ้ง หอย ปู ปลา และปลาบางชนิดจะอพยพมาอยู่ในป่าบุงป่าทามเป็นระยะเวลาสั้นๆ ปลาบางชนิดมาพร้อมกับน้ำแรก เมื่อน้ำเอ่อท่วมเพื่อมาวางไข่ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ ขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำนานาชนิด พื้นที่ชุ่มน้ำจึงเป็นแหล่ง “อนุบาลสัตว์น้ำ” ที่อุดมไปด้วยอาหารที่จำเป็นสำหรับการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง

เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสานเพิ่มเติม ข้อมูลในส่วนนี้ผู้เขียนขออ้างอิงมุมมองทางวิชาการ มาอธิบาย โดย รองศาสตราจารย์ประสิทธิ์ คุณรัตน์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้มีการนำเสนอความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ในการสัมมนาวิชาการประจำสถาบัน “การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” การบริหารจัดการพื้นที่ป่าทุ่งป่าทาม “ทางเลือกและศักยภาพชาวอีสาน” ได้นำเสนอเมื่อกันยายน 2539 เป็น (รายละเอียดในข้อย่อย 1.-2.)

1. ป่าบุง ป่าทาม (Flood Plain Vegetations, Freshwater Swamp Forest) การจำแนกพืชพันธุ์ป่าไม้โดยหลักวิชาการมักจะพิจารณาจากลักษณะของพืชพันธุ์เป็นตัวกำหนด ดังเช่น การจำแนกประเภททรัพยากรป่าไม้ของกรมป่าไม้ หรือนักวิชาการป่าไม้เป็น ป่าผลัดใบ ป่าไม่ผลัดใบ ป่าดิบชื้น ป่าดินเขา ป่าดินแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าหญ้า และ บางส่วนนำลักษณะภูมิศาสตร์มาเป็นตัวกำหนดประเภทป่าด้วย โดยเฉพาะภูมิปัญญาไทยอีสาน การจำแนกประเภทของป่าไม้ ตลอดทั้งพื้นที่บางส่วนของป่าไม้นั้นๆ จะให้น้ำหนักที่ภูมิประเทศ มากกว่าลักษณะของพืชเด่น ดังเช่น ป่าภู ป่าโคก ป่าดง ป่าดอน ป่าบุงป่าทาม และ จำแนกตาม ลักษณะการใช้ประโยชน์ เช่น ป่าช้า ป่าช้า ป่าดอนปู่ตา ป่าวัด ป่าเหล่าฮ้าง ป่าบุ ฯลฯ ป่าบุงป่าทาม จึงเป็นการจำแนกประเภทของพืชพันธุ์ป่าไม้ตามลักษณะของพื้นที่ โดยปราชญ์บรรพชน กล่าวคือ เป็นสังคมพืชพันธุ์ธรรมชาติป่าไม้ (Forest Bioshore) ที่เจริญงอกงามปกคลุมในบริเวณพื้นที่ทาม หรือพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง ริมฝั่งแม่น้ำลำธาร (Flood Plains)

พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ต.คอนแวนต์ อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ (2564)

2. ความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม

2.1) ป่าอัครรรยแห่งการทดแทน ศักยภาพของป่าไม้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายในสรรพชีวิตเท่านั้น ป่าบุงป่าทามยังมีผลต่อศักยภาพในการเจริญงอกงามฟื้นฟู สภาพให้เกิดดุลยภาพดั้งเดิม นอกจากนี้ป่าบุงป่าทามยังสามารถเจริญเติบโตทดแทนส่วนที่ถูกตัดฟันทำลายได้ในระยะ 2-3 ปี

2.2) ป่าอัครรรยแห่งความยั่งยืน ป่าบุงป่าทามแม้จะถูกทำลายจนหมดสิ้น การฟื้นฟูสภาพป่า ใหม่มิได้แปรเปลี่ยนไปสู่ระบบนิเวศอื่น ๆ ก่อนเช่น ป่าหญ้า หากแต่พืชบุกเบิกยังเป็นพืชเด่นในป่าเดิมที่สืบสานชนิดพันธุ์และความหลากหลายธรรมชาติต่อไป

2.3) ป่ามดลูกแห่งแม่น้ำ พื้นที่ป่าบุงป่าทามเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำลักษณะหนึ่ง ความหนาแน่น และหลากหลายของพืชน้ำและพืชทนต่อการแช่ขังของน้ำทำให้พืชพันธุ์เหล่านี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ สัตว์น้ำนานาชนิด เปรียบประดุมดลูกของแม่น้ำนั้นคือเป็นมดลูกกำเนิดอาหารให้กับแผ่นดิน

2.4) ป่าประดุมดลูกของแผ่นดิน กระบวนการแรงน้ำไหลทำให้เกิดการกัดเซาะพังทลายของ ดินและการชะล้างพัดพาแร่ธาตุสารอาหาร สารพิษต่าง ๆ มวลสรรพสิ่งเหล่านี้ จะไหลหลากไปตาม สายน้ำ เมื่อปะทะกับป่าบุงป่าทามจะถูกชะลอความเร็วตกตะกอนหรือถูกกรองตกค้างตามพื้นที่บุงทามต่าง ๆ ป่าบุงป่าทามจึงเปรียบประดุมดลูกหรือระบบการกรองธรรมชาติก่อนที่ทุกสิ่งจะไหลรวมสู่ มหาสมุทร

2.5) ป่าปกป้องปฐพี การไหลของกระแสน้ำทำให้ตลิ่งถูกกัดเซาะ โดยเฉพาะด้านฝั่งโค้งเว้า ตามวัฏจักรของระบบแม่น้ำ แต่ป่าบุงป่าทามริมน้ำจะช่วยปกป้องไม่ให้ฝั่งถูกกัดเซาะหรือเกิดการพัง ทลายได้มากขึ้น เพราะมีไม้พุ่ม เช่น เบ็น นมวัว นมควาย ไคร้ ยึดตลิ่งตลอดสายน้ำ

2.6) พื้นที่ป่าเก็บน้ำ เกิดน้ำ พื้นที่บุงทามและป่าบุงป่าทาม เป็นที่ลุ่มต่ำ เต็มไปด้วยแหล่งน้ำ ผิวดิน ที่เก็บกักน้ำจากการที่น้ำไหลหลากท่วม เมื่อน้ำลดลง ในฤดูแล้ง น้ำในร่องแม่น้ำจะน้อย และแห้งขอด น้ำจากเขตพื้นที่ตามป่าบุงป่าทามจะซึมไหลลงสู่ร่องน้ำสายหลักจึงเกิดน้ำซับ น้ำจั้น ตามฝั่งตลอดสายน้ำ

2.7) ป่าอาศัยอันอบอุ่นของสรรพสัตว์ พื้นที่บึงทามและป่าบึงป่าทาม อุดมด้วยพืชไม้พุ่มหนาแน่น สลับกับแหล่งน้ำ จึงเป็นแหล่งพักพิงพึ่งพาของสรรพสัตว์ที่มีความปลอดภัยสูง โดยเฉพาะสัตว์ป่าในเขตที่ราบลุ่มที่ถูกเบียดเบียนจะขาดแคลนแหล่งหลบเร้น ป่าทามจึงเป็นแหล่งสุดท้ายของการดำรงอยู่ไม่เฉพาะเพียงที่อยู่อาศัยเท่านั้น ยังเป็นแหล่งน้ำ แหล่งแสง แหล่งโป่งเกลือ อาหารของสรรพสัตว์ทั้งนกและสัตว์ป่า พื้นที่ทามจึงเป็นแหล่งชุมนุมของนกและสัตว์ป่าที่ยังหลงเหลืออยู่

2.8) แหล่งอุดมและกำเนิดหญ้าแฝกธรรมชาติ หญ้าแฝกพืชเดิมชนิดหนึ่งในเขตบึงทาม พบมากบริเวณที่ดอน เนิน คันคูของดินตะกอนในเขตทาม จึงอาจกล่าวได้ว่าบึงทามเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งผลิตหญ้าแฝกที่ใหญ่ที่สุดของกลุ่มน้ำ

2.9) แหล่งความหลากหลายของระบบนิเวศ พื้นที่บึงทามและป่าบึงป่าทามประกอบไปด้วยระบบนิเวศน์หลายประเภท ทั้งระบบนิเวศน์น้ำ พืชน้ำ ระบบนิเวศน์กึ่งบกกึ่งน้ำ และระบบนิเวศน์บก ที่มีภูมิลักษณะแตกต่างกัน สรรพสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่จึงมีความหลากหลายตามสภาพ ภายนอกของพื้นที่

2.10) แหล่งบรรเทาทุกข์ทุกภัย พื้นที่ป่าบึงป่าทามเป็นแอ่งลุ่มต่ำของแผ่นดินตามริมน้ำ จึงเป็นพื้นที่พักน้ำในฤดูน้ำไหลหลาก บรรเทาและชะลอการเกิดอุทกภัยของพื้นที่ตอนล่างของลำน้ำ ได้อย่างดีเยี่ยม

2.11) แหล่งสืบสานพันธุ์สัตว์น้ำ พื้นที่บึงทามมีกุด หนอง บึงมากมาย แหล่งน้ำหลายแห่ง มีปริมาณน้ำมากกว่าร่องลำน้ำปัจจุบัน แล้วยังเต็มไปด้วยพืชน้ำไม้พุ่มริมฝั่ง หวายน้ำ ไม้พุ่มที่น้ำแช่ขัง จึงอุดมด้วยสัตว์น้ำ ขณะที่ร่องน้ำปัจจุบันตื้นเขิน บางแห่งน้ำขาดวังหรือไม่มีแหล่งหลบซ่อนของสัตว์น้ำจึงง่ายต่อการจับ ทำให้สัตว์น้ำเหลือน้อย แหล่งบึงทามจึงเป็นแหล่งสะสมและสืบสาน สัตว์น้ำให้แพร่พันธุ์ในฤดูกาลต่อไป

2.12) ป่าปากท้องของชุมชนชาวบ้าน พื้นที่บึงทาม และป่าบึงป่าทามเป็นแหล่งพักพิงพึ่งพา อาหาร และเก็บเกี่ยวผลผลิตเลี้ยงชีพประจำวันทั้งปลา สัตว์น้ำอื่น ๆ พืชผักกินได้ พืชจักสาน พืชใช้สอย ไม้พื้น ถ่านสมุนไพร สัตว์ป่า นก แมลง ตลอดจนผลผลิตพืชไร่ พืชเลี้ยงสัตว์และแหล่งนันทนาการ

ข้อมูลในส่วนนี้เราได้นำมาจัดทำเป็น คลิป VDO ลงเพจ : พื้นที่ชุ่มน้ำ อีสาน -Wetlands of ISAN กับ YouTube Mekong Watch

ความสำคัญของป่าทามอีสาน-ลุ่มน้ำระดับน้ำขึ้น-ลง <https://youtu.be/9zQ-SuBEWig> (คลิกดูที่นี่)

ด้วยระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทั้งทางกายภาพ จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพตามมาด้วยนั่นเอง ป่าทามเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญ สำหรับการตั้งถิ่นฐานและการสร้างระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมและระบบสิทธิชุมชน อย่างมีลักษณะเฉพาะและมีความมั่นคง

หากพิจารณาภาพความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทามได้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับสภาพดำรงชีพ ในฐานะที่เป็นฐานทรัพยากรของชุมชน ชาวบ้านชุมชนในแถบลำน้ำอาศัยนาทามเป็นแหล่งการผลิตข้าว พืชไร่ต่างๆ การทำนาในทามเป็นแหล่งพันธุกรรมข้าวพื้นบ้านที่สำคัญ ซึ่งมีพัฒนาการ และการสืบทอดมายาวนาน มีวิถีการผลิตที่สลับซับซ้อน มีระบบการจัดการด้านชลประทานแบบดั้งเดิม รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ วัว-ควายทาม ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตามเส้นทางของนายฮ้อยที่ตอนวัว-ควายไปขายที่โคราช หรือจังหวัดนครราชสีมา จนจนกลายเป็นหนัง และละครทีวี ที่โด่งดังมาก

ในอดีต เรื่อง นายฮ้อยทมิฬ นั้นก็หมายถึงการดำรงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่มีระบบตลาดการค้าขาย-วัวควายมาอย่างยาวนานนั่นเอง

นอกจากนี้ทามยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญที่ชาวบ้านอาศัยทำการประมงพื้นบ้าน ทั้งเพื่อยังชีพและเพื่อขาย มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทต่างๆ ที่สืบทอดกันมายาวนาน รวมทั้งระบบพิธีกรรม ความเชื่อในลักษณะ “วัฒนธรรมปลา” ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการผลิตของชุมชน ฐานทรัพยากรตามดังกล่าวนี้ มีระบบการจัดการโดยชุมชน ซึ่งมีรูปแบบของการรับรองสิทธิ์ การครอบครองและการใช้ประโยชน์โดยชุมชน

ข้อมูลในส่วนนี้เราได้นำมาจัดทำเป็น คลิป VDO ลงเพจ : พื้นที่ชุ่มน้ำ อีสาน -Wetlands of ISAN กับ YouTube Mekong Watch

#วัวควายทาม สัตว์เลี้ยงสร้างรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น https://youtu.be/XM9NFMeP_Qs (คลิกดูที่นี่)

#ทามกับปลาแม่น้ำมูน <https://youtu.be/mDj2joc7gRk> (คลิกดูที่นี่)

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม

ริมตลิ่งแม่น้ำมูน บริเวณสะพาน ต.ท่าหาดยาว อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด

ในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ที่ผ่านมาสารบบวิชาการและนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ก็ไม่ได้สังเกตเห็นหรือไม่ได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามเท่าที่ควร เพราะเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไม่ตอบสนองการพัฒนากระแสหลัก แต่ท่ามกลางกระแสการพัฒนา พื้นที่ป่าบุงป่าทามก็ถูกคุกคามทำลายทำให้เสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ และเกิดความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว เมื่อรัฐตัดสินใจใช้พื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทามพัฒนาเป็นอ่างเก็บน้ำเขื่อนและฝายใน โครงการ โขง ซี มูล ช่วงปี 2535 เป็นต้นมา การพัฒนาส่วนใหญ่โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำมักจะมองน้ำเพียงด้านเดียว จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทาม หรือเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของพืชสัตว์นานาชนิด ข้อมูลส่วนนี้สรุปจากการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มย่อยกับสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสานซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการศึกษาวิจัยผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม กรณีโครงการเขื่อนราษีไศล โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2553 หลังจากที่ชาวบ้านออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการศึกษาผลกระทบย้อนหลังเพื่อให้ข้อมูลทางวิชาการเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการ ปัจจุบันรัฐบาลก็รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น และมีแผนการจัดการน้ำบูรณาการ และแผนการฟื้นฟูระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอต่อการรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำเอาไว้ เพราะแผนงานดังกล่าวยังเป็นเพียงแผนงานเฉพาะพื้นที่ ยังไม่เป็นนโยบายสาธารณะที่เกิดการยอมรับร่วมกัน

การอนุรักษ์พันธุ์ปลาแม่น้ำมูน (ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง)

ในระยะเวลากว่า 7 ปีที่ผ่านมา องค์กร Mekong Watch ร่วมกับสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ) ได้ทำการรวบรวมและศึกษาข้อมูล เรื่องปลาแม่น้ำมูน กับกลุ่มชาวประมงน้ำจืดลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เขตเชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ดและสุรินทร์ ต่อมาก็พบว่า การอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพียงอย่างเดียวไม่อาจจะสำเร็จได้ เพราะมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องที่มีผลกระทบด้านลบ คือ การจัดการน้ำขนาดใหญ่และขนาด

กลางโดยหน่วยงานภาครัฐ เพราะนอกจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่แล้ว ยังมีโครงการฝายขนาดเล็กอีกมากมาย บางทีการก่อสร้างประตูระบายน้ำที่จะเก็บกักน้ำในหนองน้ำ ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในน้ำด้วย แต่ไม่มีใครพูดถึงปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจัง

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเป็นปัญหาทั้งระดับประเทศและระดับโลก การลดลงของพื้นที่ป่าบกและพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามที่ทุกคนจะต้องช่วยกันหยุดยั้ง ป่าทามได้ถูกทำลายไปในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อให้เกิดการถดถอยทางพันธุกรรม พืชและสัตว์ที่สูญหายไป โดยไม่มีโอกาสกับฟื้นคืนมาให้มีสภาพได้เหมือนเดิมได้ง่าย

ความหลากหลายของปลาน้ำจืดในประเทศไทย ข้อมูลส่วนนี้อ้างอิงข้อมูลจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อธันวาคม 2540 ได้มีการศึกษาไว้ เพื่อเป็นข้อมูลเปรียบเทียบกับสถานการณ์พันธุ์ปลาในลุ่มน้ำมูนตอนกลาง การสำรวจของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบกับพันธุ์ปลาน้ำจืดอย่างน้อย 570 ชนิด จาก 56 วงศ์ วงศ์จำนวนที่มีมากที่สุดของไทย ได้แก่ วงศ์ปลาตะเพียน, สร้อย, ชิว (Cyprinidae) พบอย่างน้อย 204 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ปลา จิ้งจก (Balitoridae) พบ 62 วงศ์ปลาหมู (Cobitidae) พบ 31 ชนิด ตามลำดับ จำนวนของชนิดในแต่ละระบบแม่น้ำนั้น ระบบแม่น้ำเจ้าพระยาพบมากที่สุดคือ 329 ชนิด ระบบแม่น้ำโขงในส่วนของประเทศไทยนั้นพบ 290 ชนิด ภาคใต้ 270 ชนิด ระบบแม่น้ำแม่กลองพบ 207 ชนิด ในภาคตะวันออกพบ 166 ชนิด ในระบบแม่น้ำสาละวินในเขตแดนไทย พบกับจำนวนชนิดน้อยที่สุด คือ 111 ชนิด การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบชนิดที่ไม่เคยมีรายงานมาก่อน รวมถึงชนิดที่ไม่ทราบชื่ออย่างน้อย 50 ชนิด พร้อมกับการแก้ไขข้อพ้องที่มักใช้ในเอกสารและรายงานต่าง ๆ 24 ชนิด และมีปลาต่างถิ่นที่นำเข้ามาแพร่พันธุ์หรือพบในแหล่งน้ำธรรมชาติ 15 ชนิด

ดังนั้นโครงการเราจึงได้ทำการรวบรวมข้อมูลที่เคยมีการศึกษาวิจัยเอาไว้ เพื่อที่จะเช็คว่าข้อมูลจำนวนชนิดพันธุ์ปลาในลุ่มน้ำมูนจากปากมูนที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง จ.อุบลราชธานี เรื่อยมาจนถึงเขื่อนห้วยนา และเขื่อนราษีไศล จ.ศรีสะเกษ จะพบว่า มีข้อมูลชีวิต ดังนี้ จากข้อมูลการศึกษาวิจัยที่บ้านปากมูน จ.อุบลราชธานี 2545 “การกลับมาของคนหาปลา” หลังปิดเขื่อน พบพันธุ์ปลา ปลาประจำถิ่น 79 ชนิด เป็นปลาอพยพ จำนวน 36 ชนิด

การศึกษานักวิจัยที่บ้านราษีไศล ปี 2548 พบว่า พืชพรรณในบริเวณป่าทามของลุ่มน้ำมูนตอนกลาง มีจำนวน 224 ชนิด เห็ดจำนวน 25 ชนิด มีพันธุ์ปลาที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำมูนตอนกลาง 115 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นพันธุ์ปลาประจำถิ่น 79 ชนิด ปลาอพยพจากมาจากแม่น้ำโขง 33 ชนิดและพันธุ์ปลาชนิดใหม่ที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงแล้วขยายพันธุ์สู่แม่น้ำ 3 ชนิด

งานศึกษาวิจัยที่บ้านวิถีชนชาติพันธุ์เยอเพื่อการฟื้นฟูปลาแม่น้ำมูนบ้านใหญ่ ตำบลเมืองคง อำเภอราศีไศล จ.ศรีสะเกษ ปี 2553 พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่บริเวณช่วงอ่างเก็บน้ำเขื่อนห้วยนาอำเภอราศีไศล พบพันธุ์ปลา จำนวน 143 ชนิด เป็นปลาประจำถิ่น จำนวน 60 ชนิด

จากข้อมูลการศึกษาวิจัย ผลกระทบทางสังคมโครงการเขื่อนราษีไศลและการแก้ไขปัญหาผลกระทบอย่างยั่งยืนของสถาบันวิจัยสังคมจุฬาฯ 2553 พบพันธุ์ปลาในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เพียง 70 ชนิดเท่านั้น

หลังมีการสร้างเขื่อนราษีไศลชนิดของพันธุ์ปลาก็ตกจำนวนลง รวมทั้งปริมาณในการจับได้ก็ลดลงจำนวนมาก เนื่องจากระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป การกักเก็บน้ำในระดับสูง น้ำนิ่ง น้ำไม่ไหลเวียน ปลาหลายชนิดไม่สามารถปรับตัวได้ในสภาวะน้ำนิ่ง ปลาไม่สามารถอพยพขึ้นลงระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำมูลไม่ได้ ปลาไม่มีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการวางไข่ การเพาะพันธุ์ขยายพันธุ์ในช่วงฤดูฝน เพราะส่วนมากปลาจะขึ้นไปวางไข่ในพื้นที่ที่น้ำแห้งในฤดูแล้ง พอถึงช่วงฤดูน้ำมาหน้าฝนมีน้ำไหลเข้าไปท่วมพื้นที่เหล่านั้นก็จะเหมาะกับการวางไข่ของปลาจึงได้มีคำกล่าวที่ว่า “น้ำมาปลากินมด น้ำลดมดกินปลา” เป็นต้น โดยเฉพาะปลาเนื้ออ่อนขนาดใหญ่ที่เป็นปลาเศรษฐกิจสำคัญ เช่น ปลาคูณ ปลาหนุ ปลาเผา ปลาหมึก ปลาเค็ง ปลาควา ฯลฯ ปลาเหล่านี้มีจำนวนลดลงมากจนใกล้สูญพันธุ์ เพราะไม่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปเหมือนเช่นในอดีตก่อนสร้างเขื่อน มีเพียงปลาชนิดต่าง ๆ เช่น ปลาดตะเพียน ที่ปรับตัวและขยายพันธุ์ได้ดี

หากจะสรุปให้เห็นภาพที่ชัดเจน คือ การทำลายระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามให้เปลี่ยนแปลงไปจากระบบนิเวศเดิม คือ การทำลายวงจรชีวิตของปลาหรือสัตว์น้ำทั้งระบบนั่นเอง เพราะฉะนั้นเราจึงได้ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทามอีสานเอาไว้ เพราะหากไม่มีพื้นที่ชุ่มน้ำก็จะมีพันธุ์ปลาที่หลากหลายให้ชุมชนคนท้องถิ่นได้หาอยู่ ทากิน และแบ่งขายสร้างรายได้เช่นกัน

ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยกำลังลดลงอย่างต่อเนื่อง สาเหตุคือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางชีวภาพจนเกินศักยภาพของระบบนิเวศ เนื่องจากเกิดการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างไม่ถูกวิธี ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง การมองไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างระบบนิเวศกับมนุษย์ จึงทำให้มองไม่เห็นความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำนั่นเอง เช่นเดียวกันกับปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก กับปัญหาการลดลงของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม

ปัญหาภาวะโลกร้อน ในสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังเป็นปัญหาร่วมกันของคนทั่วโลก อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่จะทำให้เกิดภัยธรรมชาติอย่างพายุและน้ำท่วมบ่อยครั้งขึ้น และรุนแรงมากขึ้นในบางพื้นที่ ในขณะที่บางพื้นที่จะทำให้เกิดความแห้งแล้งขยายตัว หรือเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเช่นกัน แต่พื้นที่ชุ่มน้ำนั้นนับได้ว่าเป็น “พระเอก” เป็นพื้นที่ที่จะร่วมต่อสู้และปกป้องมนุษย์จากสภาวะเช่นนี้ ป่าทามเป็นแหล่งกักเก็บและควบคุมคาร์บอนที่สำคัญ ช่วยดูดซับและกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ไว้ในชั้นดิน ไม่ให้ออกไปยังชั้นบรรยากาศ

ในปี พ.ศ. 2558 ได้มีการนำข้อตกลงปารีสเกิดขึ้น และมีการตกลงกันว่า จะพยายามรักษาอุณหภูมิเฉลี่ยทั่วโลกที่เพิ่มขึ้นให้ต่ำกว่า 2 องศาเซลเซียส ให้สูงกว่าระดับก่อนยุคอุตสาหกรรม แต่จากการวิจัยของนักวิทยาศาสตร์หลายคน ก็มีความเข้าใจร่วมกันในหมู่นักวิทยาศาสตร์ว่า เมื่ออุณหภูมิเฉลี่ยเกิน 1.5 องศาเซลเซียส จะมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เกิดขึ้นบนโลก เช่น การละลายของน้ำแข็งแอนตาร์กติก และการเปลี่ยนแปลงนี้จะทำให้ป่าเมซอนหายไปในอนาคต และมีจุดเปลี่ยนที่ทำให้ภาวะโลกร้อนไม่สามารถย้อนกลับ จึงมีข้อตกลงระหว่างประเทศว่า เป้าหมายคือการเพิ่มอุณหภูมิเฉลี่ยให้อยู่ภายใน 1.5 องศาเซลเซียส ไม่ใช่ 2 องศาเซลเซียส

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ แต่ละประเทศจะต้องมีเป้าหมายระดับชาติในการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ให้เหลือเกือบศูนย์ (ศูนย์สุทธิ) ภายในปี 2593 ประเทศไทยซึ่งคิดเป็นสัดส่วน 0.95% ของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั่วโลก มีเป้าหมายระดับชาติในการลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ปล่อยก๊าซ

เรือนกระจกให้ได้ 30% ภายในปี 2573 และบรรลุเป้าหมายสุทธิเป็นศูนย์ภายในปี 2568 ป่าทาม เก็บคาร์บอนไว้จำนวนมาก โดยเฉพาะรากของต้นไม้ที่ขึ้นออกไปใต้ดิน ถือว่ามีความสำคัญไม่แพ้ส่วนที่อยู่เหนือพื้นดินแต่ยังไม่มีการศึกษาจัด

หากค้นหาในอินเทอร์เน็ต ก็จะพบข้อมูลของสถาบันวิทยาการ ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ บันทึกไว้ว่า มีงานวิจัยในประเทศอังกฤษ พบว่าพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือ Wetlands ที่เป็น หนอง บึง สามารถกักเก็บคาร์บอนในดินได้ 10,000 ตัน/ปี ทั้งนี้พืชสีเขียวทุกชนิดดูดคาร์บอนไดออกไซด์จากอากาศมาปรุงเป็นอาหาร แล้วกลายเป็นเนื้อไม้ และใบไม้ โดยทั่วไปมีคาร์บอนอยู่ราว 50% ดังนั้นการปลูกต้นไม้ก็คือการดึงคาร์บอนมาเก็บไว้ทำให้คาร์บอนในชั้นบรรยากาศลดลงด้วย เหตุนี้พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามจึงช่วยเก็บคาร์บอนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นหากพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทามถูกทำลาย ด้วยการทำให้เสื่อมสภาพลงหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพความสามารถในการกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เหล่านั้นย่อมลดลงไปด้วย

ภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อันมีส่วนมาจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การบริหารจัดการน้ำที่ไม่คำนึงถึงระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ การถมห้วย หนอง คลอง บึง สร้างสิ่งกีดขวางกั้นแม่น้ำลำธาร และการขยายเมืองโดยไม่มียุทธศาสตร์การวางแผนและการบริหารจัดการที่เหมาะสม เหล่านี้การทำลายพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์เอง

ปัจจุบันป่าทามถูกใช้ประโยชน์จนเกินศักยภาพในการให้บริการของระบบนิเวศ ป่าทามที่เหลืออยู่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถ้าไม่ได้รับการดูแลหรืออนุรักษ์ไว้ อนาคตอาจจะไม่มีป่าทามหลงเหลืออยู่

วิกฤตการสูญพันธุ์ของสัตว์โลก และวิกฤตปัญหาสภาวะโลกร้อนที่มนุษย์เรากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน จากข้อมูลของ เวทีระหว่างรัฐบาลว่าด้วยนโยบาย – วิทยาศาสตร์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพและบริการจากระบบนิเวศ (IPBS) โลกเรากำลังอยู่ในสภาวะวิกฤตสัตว์โลกชนิดต่างๆ มากกว่า 1 ล้านชนิด กำลังจะสูญพันธุ์ ถ้าในระยะ 10 ปีต่อไปนี้ เราไม่ลงมือทำอะไรเลย

สมาคมเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กแห่งประเทศไทย

สรุปว่า จากการรับรองกรอบงานคุณหมิง-มอนทรีออล ว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของโลก Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework ในการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ สมัยที่ 15 (CBD COP15) เป็นแผนการดำเนินงานเพื่อลดภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ มีเป้าหมายการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) จุง เป้าหมาย 30 x 30 ตั้งไว้ในปี 2563 เพื่ออนุรักษ์ผืนดินและทะเลอย่างน้อย 30% ให้เป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ภายในปี 2573 สำหรับประเทศไทย ยังไม่มีเห็นว่าจะดำเนินการต่ออย่างไร

ในด้านการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงสรุปได้ว่ามีอยู่ 2 เรื่องใหญ่ๆ คือ 1) เรื่องโลกร้อน และ 2) เรื่องการลดลงของสิ่งมีชีวิตจำนวนมากที่ไปอย่างรวดเร็ว เราสังเกตได้จากการรวบรวมข้อมูลเรื่องพันธุ์ปลาในแม่น้ำมูน จากอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน เป็นต้น

ด้านวิทยาศาสตร์ ที่ผ่านมาระบุว่า ข้อมูลความรู้เรื่องพื้นที่ชุ่มน้ำเชิงวิทยาศาสตร์มีน้อยมาก สิ่งมีชีวิตในป่าบึงป่าทามด้านวิทยาศาสตร์ ทั้งที่เกี่ยวกับพืชและสัตว์ต่างๆ หรือสิ่งมีชีวิตในน้ำ สัตว์น้ำ (ปลา) ที่อยู่ในพื้นที่ระบบนิเวศป่าทาม ส่วนนี้เรายังขาดข้อมูลความรู้หลายอย่าง

ดังนั้นช่วงปี 2565-2567 องค์กร Mekong Watch ร่วมกับสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ) จึงได้ตั้งประเด็นเพื่อการสร้างพื้นที่กลาง ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงปฏิบัติการร่วมกันทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน ประเด็น “การพัฒนาและการจัดการน้ำที่คำนึงถึงระบบนิเวศเดิม” เพราะอยากจะทำให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าใจ และตระหนักถึงการปกป้องและรักษาระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามให้มากขึ้น และสามารถนำไปสู่การลงมือปฏิบัติร่วมกันให้เกิดเป็นธรรมได้ในอนาคต

มีคำถามว่า “ระบบนิเวศเดิม” มันจะเริ่มจากตรงไหน มีอะไรบ้าง และได้อย่างไร มีอะไรมากน้อยขนาดไหน เรื่องนี้จึงสำคัญมาก และต้องมีข้อมูลที่ชัดเจน ถ้าไม่มีข้อมูลก็ต้องศึกษาใหม่ โดยเฉพาะความหลากหลายของพืชและสัตว์ เช่น ถูนี้ปลามาแล้วก็ไป ถูแล้วสัตว์ชนิดนี้มาสัตว์ชนิดอื่นก็ไป แต่เขาจะวนเวียนอยู่อย่างนี้ตลอดทั้งปี ถ้าเราไต่วงจรหรือระบบนิเวศแบบนี้ เราจะตอบได้เลยว่าเราจะต้องทำอะไร แคไหน แต่ทุกวันนี้ข้อมูลยังไม่เพียงพอ ทำให้เราไม่สามารถศึกษาต่อได้ และปัจจุบันนี้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่เพิ่มมากขึ้น

แนวทางการพัฒนาในพื้นที่ชุ่มน้ำของหน่วยงานภาครัฐ มีอยู่ 2 แนวทาง คือ 1) รูปแบบที่เป็นเศรษฐกิจ (ใช้งบประมาณ) 2) รูปแบบที่ไม่เป็นเศรษฐกิจ (ไม่ต้องใช้งบประมาณ) ดังนั้นจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่าป่าทามในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร เช่น มีเครื่องคลุมปรกเป็นข้อดีใช้ใหม่ บึงทามคือมีดินดีใช้ใหม่ แต่บึงทาม

ป่าทามไม่มีเอกสารสิทธิ์ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ก็มักจะเข้าไปรุกล้ำใช้เป็นที่ในการก่อสร้าง และขุดลอกด้วยโครงการต่างๆ

ถ้าให้เปรียบเทียบพื้นที่ทามในปัจจุบัน จากพื้นที่ที่เคยมีความสมบูรณ์ 100% คงเหลือเพียง 30% เท่านั้นในภาพรวม การพัฒนาเป็นจุด อนุรักษ์เป็นจุด การใช้ประโยชน์เป็นจุด การจัดการน้ำเป็นจุด ระยะยาวของการใช้ประโยชน์ลำนํ้ากับการรักษาระบบนิเวศแบบเดิม ควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตแบบเดิมคู่กันไป เพราะปัจจัยสำคัญคือ ถ้าเปลี่ยนคน ก็เปลี่ยนจะทุกอย่าง ตามมานั่นเอง

“การพัฒนาและการจัดการน้ำที่คำนึงถึงระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทามอีสาน” ในการสื่อสารสาธารณะ หากคำว่า “ระบบนิเวศเดิม” คือ “ระบบนิเวศปัจจุบัน” ก็จะเริ่มนับสามารถเริ่มนับได้จากวันนี้ เดือนนี้ เป็นต้นไป เช่น เริ่มจากวันที่ 1 สิงหาคม 2565 ไปต่ออีก 10 ปีข้างหน้า คือ 2575 วันนั้น ป่าบุงป่าทามจะเป็นอย่างไร จึงจะเป็นคำถามที่น่าจะศึกษา เช่น 1) หอยเชอร์รี่มีการปรับตัวอย่างไรได้เหมาะสมกับพื้นที่ต่างถิ่นจึงมีการขยายพันธุ์เยอะมาก 2) ระบบนิเวศเดิมในวันนี้มีอะไรบ้าง และดีอย่างไร ทำไมต้องอนุรักษ์ เป็นต้น หาก “ระบบนิเวศปัจจุบัน” อาจจะไม่ตอบสนองกับ การพัฒนาที่ยั่งยืน อาจจะต้องคิดถึงการพัฒนาที่ฟื้นฟูตามธรรมชาติใน “ระบบนิเวศเดิม”

มิติด้านการศึกษา มองในเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้ ก็คือหลังจากที่เราศึกษาองค์ความรู้ต่างๆ มา ความรู้ก็จะจบอยู่แค่นี้ คนที่จะไปอ่านก็คือชุมชนชาวบ้านแต่คนที่จะสานต่อ คนที่จะทำงานต่อ เมื่อเราพูดถึงระบบนิเวศอีก 10 ปีข้างหน้า คนที่จะดูแลตรงนี้ ก็คือเด็ก ๆ นักเรียนที่อยู่ในพื้นที่ตรงนั้น แม้เรื่องขององค์ความรู้วิทยาศาสตร์ หลักสูตรวิทยาศาสตร์ การศึกษาข้อมูลของเราก็มักจะอยู่ที่ตำราเอกสาร ในการรายงานหน่วยงานไหน แต่คนที่ดูแลหรือศึกษาต่อก็จะเป็นเด็ก ๆ นักเรียนในตอนนั้น หรือเป็นเยาวชนในวัย 10 ปี หรือ 20 ปี

เป็นต้น ซึ่งถ้าเขาเริ่มต้นจากตรงนี้ความยั่งยืนก็จะเกิดขึ้น หลังจากที่เรารู้ได้ศึกษาทั้งทางระบบนิเวศวิทยา องค์ความรู้นี้จะลงที่นักเรียนโดยผ่านคุณครูที่อยู่ในโรงเรียนนั้น ๆ องค์ความรู้นี้จะเกิดการยั่งยืนโดยการสานต่อเยาวชนในพื้นที่ที่จะถูกบ่มเพาะในเรื่องของระบบนิเวศ การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศ รู้ถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะนำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสานได้ในอนาคต เพราะคน และแนวคิดของคน คือ ปัจจัยหลักที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงทำให้ระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นเอง ขึ้นอยู่ที่ว่าจะช้า-เร็ว หรือเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบไหน

แม่น้ำมูลและบึงทาม เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ ลำดับที่ 19 ตามทะเบียนรายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากข้อมูลรายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ ตามมติ ครม. วันที่ 1 สิงหาคม 2543 และได้มีการทบทวนอีกครั้ง ในมติ ครม. วันที่ 3 พฤศจิกายน 2552

รายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ			
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคกลาง/ตะวันออก	ภาคกลาง/ตะวันออก	ภาคใต้
10. ดูนลำพัน	22. ที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่าง	36. อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์	45. พรุบ้านไม้ขาว
11. หนองกอมเกาะ	23. อ่าวไทย	37. อุทยานแห่งชาติทับลาน	46. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองปลักพระยาและ
12. หนองปลาคุณ	24. แม่น้ำเจ้าพระยา	38. อุทยานแห่งชาติปางสีดา	เขาระยาบึงสา
13. บึงเกลือ บ่อแก	25. แม่น้ำป่าสัก	39. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ	47. เกาะแตน
14. หนองสามหมื่น	26. แม่น้ำท่าจีน	40. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียวเขาชมภู่	
15. แก่งละว้า	27. แม่น้ำบางปะกง	41. อ่าวคุ้งกระเบน	
16. ห้วยเสือเต้น	28. แม่น้ำนครนายก	42. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน	
17. ลุ่มน้ำโขงตอนล่าง	29. แม่น้ำเพชรบุรี	43. พรุแม่รำพึง *	
18. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหัวคู	30. หุบไผ่ทองหรือหุบคำหยาด	44. บึงสำนักใหญ่ (หนองจำรุง) *	
19. แม่น้ำมูลและบึงทาม	31. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว		
20. สบแม่น้ำมูลชี	32. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงฉวาก		
21. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองแวง	33. อุทยานแห่งชาติหาดวนกร		
	34. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าวัดตาลเอน		
	35. อุทยานแห่งชาติเขาแหลม		

* เพิ่มเติมและปรับปรุงตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2552

หลากหลายปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน

กรณีศึกษา ลุ่มน้ำมูนตอนกลางเขตเชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์

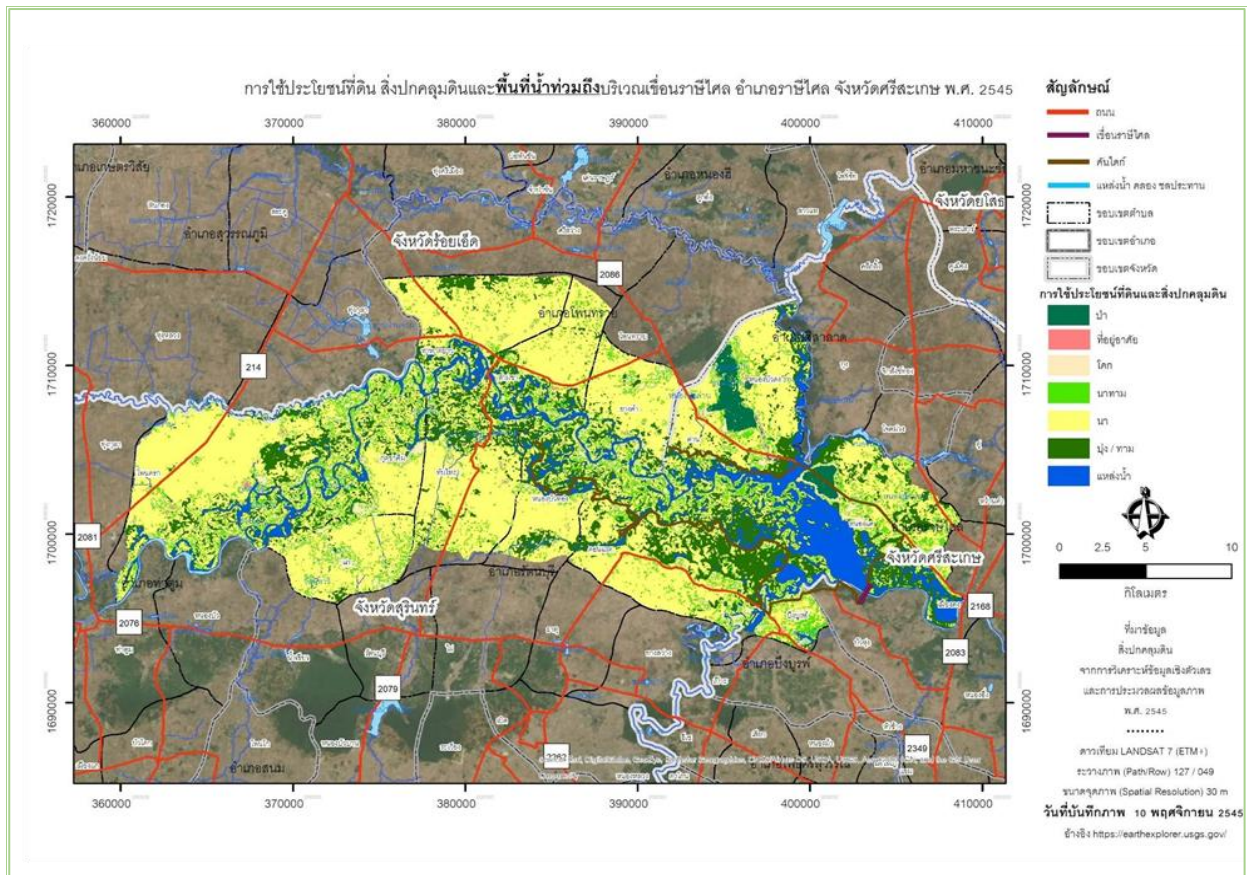

เขื่อนราษีไศล ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ

ผลกระทบจากโครงการจัดการน้ำขนาดใหญ่ กรณีเขื่อนราษีไศล จ.ศรีสะเกษ ช่วงปี 2532-2535 เกิดโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ โขง ชี มูล ได้มีการสร้างเขื่อนราษีไศลและเขื่อนอื่นๆ ในภาคอีสาน กว่า 14 แห่ง โดยชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ในการดำเนินโครงการ นับจากปี 2536 ได้มีการกักเก็บน้ำในระดับสูง +119.00 ม.รทก. ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างฉับพลันและรุนแรง ทำให้กระทบต่อระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ทั้งระบบ ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวที่มีอยู่อย่างหลากหลายทั้งพืชและสัตว์ ลดจำนวนลงจำนวนมาก จากผลกระทบดังกล่าว

กรณีปัญหาการจัดการน้ำขนาดใหญ่ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม อย่าง กว้างขวางและยาวนาน ผู้เขียนขอยกเอาพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทาม แดบลุ่มน้ำมูนตอนกลางบริเวณเขตพื้นที่เชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ ที่มีพื้นที่มากกว่า 1 แสนไร่ ในอดีต มาเป็นกรณีศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทความชิ้นนี้ ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและชีวภาพอย่างชัดเจน จากผลกระทบการพัฒนาโครงการจัดการน้ำขนาดใหญ่ของรัฐในช่วง 36 ปี ที่ผ่านมา และผ่านการแก้ไขปัญหาหามากกว่า 14 รัฐบาล แต่ปัญหาเหล่านั้นก็ยังคงอยู่ แก้ไขไม่แล้วเสร็จมาจนถึงปัจจุบัน

แผนที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เขตพื้นที่เชื่อมต่อ 3 จังหวัด ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด และสุรินทร์ (ที่มา:สถาบันวิจัยสังคมจุฬาฯ 2564)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่บุงทามราษีไศล พื้นที่บุง / ทาม ซึ่งเป็น พื้นที่ชุ่มน้ำในพื้นที่ลุ่มจนเห็นได้ชัด ใน พ.ศ. 2532 พื้นที่ ลักษณะดังกล่าวมีขนาด 119,331 ไร่ ในปี 2564 ลดเหลือเพียง 31,068 ไร่ หรือลดลงมากกว่าร้อยละ 74 ในระยะเวลา 32 ปี (2532-2564) ลดลงจากเดิมจำนวนมากถึง 88,263 ไร่ ในส่วนนี้ผู้เขียนขออ้างอิงการศึกษาวิจัย โครงการจัดทำแผนงานการชดเชยการสูญเสียรายได้ จากการประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์จากป่าบุงป่าทาม กรณีเขื่อนราษีไศล โดย สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2564 ที่ได้มีการศึกษา การลดลงของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามลุ่มน้ำมูนตอนกลางที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล

ตารางที่ 3-7 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและสิ่งปกคลุมดินบริเวณเขื่อนราษีไศล อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ระหว่าง พ.ศ. 2532 2545 และ 2564

ชั้นข้อมูล	พ.ศ. 2532		พ.ศ. 2545		พ.ศ. 2564	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
สิ่งปลูกสร้าง	-	-	606	0.16	11,310	2.98
ป่า	5,834	1.54	5,635	1.49	28,553	7.53
ป่าร่อยต่อ					2,879	0.76
โคก	4,848	1.28	10,546	2.78	2,121	0.56
โนน					21,102	5.56
นาทาม	26,969	7.11	66,181	17.45	27,250	7.18
นา	217,375	57.31	264,863	69.83	220,725	58.19
บึง / ทาม	119,131	31.41	29,888	7.88	31,068	8.19
แหล่งน้ำ	5,131	1.35	1,569	0.41	25,375	6.69
ไมยราพ					6,567	1.73
ไม้ยืนต้น (ยางพาราและยูคาลิปตัส)					2,338	0.62
รวมพื้นที่	379,288	100.00	379,288	100.00	379,288	100
Overall Accuracy (%)	83		75		95	
KHAT (%)	76		70		94	

เนื่องจากมีข้อสังเกตจากที่ประชุมคืนข้อมูลให้กับพื้นที่เกี่ยวกับจำนวนพื้นที่โคกใน ปี 2563 จำนวน 64,326 ไร่ ที่แปลผลมาจากภาพถ่ายดาวเทียมนั้น อาจจะไม่ชัดเจนด้วยอาจจะเป็นการรวมเอาพื้นที่ๆ เข้าไว้ด้วย จึงมีข้อเสนอแนะจากที่ประชุมให้ควรทำการแปลผลภาพด้วยการสำรวจข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติม ดังนั้น ทีมวิจัยจึงได้ทำการสำรวจข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในการแปลผลภาพสิ่งปกคลุมดินและการใช้ที่ดินในปี 2564 ซึ่งเป็นปีปัจจุบัน โดยได้ผลผังแผนที่ที่แนบมาพร้อมกันนี้

หมายเหตุ: มีข้อเสนอจากผู้ทรงคุณวุฒิ (เวทีปัจฉิมนิเทศ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2564) ให้มีการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่โคก ดังกระบวนการต่อไปนี้

ที่มา : การชดเชยการสูญเสียรายได้จากการประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์จากป่าบึงป่าทาม , สถาบันวิจัยสังคมจุฬาฯ 2564

กรณีผลกระทบโครงการขุดลอกแม่น้ำมูลและตลิ่งแม่น้ำมูล ปี 2558 โดยหน่วยงานภาครัฐ

ตามข้อมูลการบันทึกการประชุมติดตามผลการฟ้องร้องคดีกับศาลปกครองของสมาคมคนทาม ปี 2559 บริเวณแม่น้ำมูลด้านทิศใต้ของอำเภอราษีไศล สมาคมคนทามและชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบในที่ดินทำกิน ได้ใช้สิทธิในการฟ้องร้อง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 แห่ง การกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่งทางปกครองหรือการกระทำอื่นใด การละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ เป็นการกระทำละเมิดอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นการดำเนินการไม่ถูกต้องตามขั้นตอนที่เป็นสาระสำคัญที่กฎหมายกำหนดก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ฟ้องคดี

ภาพการขุดลอกกริมตลิ่งแม่น้ำมูล บริเวณ ต.หนองแค อ.ราชীไศล จ.ศรีสะเกษ เดือนสิงหาคม 2558

โดยข้อมูลของสมาคมคนทาม ได้สรุปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ดังนี้

- 1) ชุมชนไม่ได้รับรู้และไม่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการดำเนินโครงการดังกล่าว ที่อาจมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนท้องถิ่น และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535
- 2) เกิดการละเมิดสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ทำให้เกิดความวาทะแวง เกิดความไม่ไว้วางใจต่อการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอน
- 3) โครงการการขุดลอกตลิ่งแม่น้ำมูลได้ทำลายแหล่งอาหาร แหล่งรายได้ และทำลายความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชน พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามและริมฝั่งแม่น้ำมูล มีความสำคัญต่อการดำรงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นทั้งเพื่อยังชีพ และเพื่อเศรษฐกิจครัวเรือน ทั้งการเก็บหาของป่าและเลี้ยงสัตว์ตามแบบวิถีชุมชนดั้งเดิม
- 4) โครงการดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตอย่างปรกติสุขของบุคคลและชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพทำนามานานกว่า 250 ปี เป็นเหตุทำให้ชาวบ้านสูญเสียที่ดินทำกินและทรัพย์สินบางส่วน
- 5) ด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม ไม่มีการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ พืชป่าทามริมฝั่ง พืชและสัตว์ที่เป็นอาหารของชุมชน ทรัพยากรประมงน้ำจืด (ปลา) ทรัพยากรดิน-ทราย แหล่งท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต
- 6) เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำระดับชาติ "แม่น้ำมูลและบึงทาม" ตาม มติ.กรม. วันที่ 3 พ.ย.2552

ภาพการดุดทราย บริเวณ ต.ท่าหาดยาว อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด

กรณีปัญหาผลกระทบจากการดุดทราย ในแม่น้ำมูล ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามและป่าชุมชน หลายแห่งเกิดการทรุดตัวและพังทลายลง เช่น ฝั่งด้านทิศตะวันตกของป่าชุมชนดงภูดิน บ.ฝั่ง ต.หนองแค อ.ราชสีไศล จ.ศรีสะเกษ ในปัจจุบันกรณีปัญหาหลักคือ การนำเรือดุดทรายออกไปดุดทรายนอกเขตพื้นที่ได้รับสัมปทาน ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับชาวประมงพื้นบ้านที่หาอยู่หากินในลำน้ำ เพราะเรือดุดทรายไปเกาะเกี่ยวทำให้เครื่องมือทำการประมงเสียหายหลายครั้ง หลายพื้นที่ กับชาวบ้านในหลายหมู่บ้านซึ่งต่างกรรม ต่างวาระ

ด้วยสภาพปัญหาและสาเหตุหลายประการที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทาม โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง เช่น การสร้างเขื่อน สร้างฝาย และการขุดลอกแม่น้ำและริมตลิ่งแม่น้ำมูล รวมทั้งการให้เอกชนสัมปทานดุดทราย จึงเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้องค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยสมาคมคนทาม และสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ) ร่วมกับ Mekong Watch จึงได้มีร่วมกันจัดกิจกรรมรณรงค์ให้เกิดการปกป้อง อนุรักษ์ รักษา พื้นที่ชุ่มน้ำที่เหลืออยู่ไม่มากในปัจจุบันให้คงอยู่ ด้วยกิจกรรม ปันจักยาน #Saveพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน เนื่องในวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก 2 ก.พ. 2567 แต่ได้จัดกิจกรรมในพื้นที่วันที่ 5-6 ก.พ.2567 เพื่อความเหมาะสมให้ชุมชนและนักเรียนในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ แนวทางในการแก้ปัญหา และวิธีปกป้องพื้นที่ชุ่มน้ำด้วยชุมชนเอง

การพัฒนาและการจัดการน้ำที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน จากการศึกษาวิจัยของ ดร.พรศิริ ชีวาพัฒนานวงศ์ สาขาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล กรอบนโยบายและการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง บริเวณเขื่อนราชสีไศล โดยเฉพาะพระราชบัญญัติน้ำ พ.ศ. 2561 และแผนแม่บทการจัดการน้ำ 20 ปี (พ.ศ.

2561 -2580) ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม พบว่าการพัฒนาด้านการจัดการน้ำที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาน้ำแล้งน้ำท่วม แบบแยกส่วนจนทำให้เกิดผลกระทบกับระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ และจำนวนของผู้แทนภาคประชาชนที่มีส่วนร่วมในคณะกรรมการลุ่มน้ำในระดับต่าง ๆ มีสัดส่วนที่น้อยมาก จนอาจจะถือได้ว่าเป็นเพียงเสียงส่วนน้อยที่ประชุมที่ไม่สามารถนำเสนอหรือคัดค้านโครงการที่มีผลกระทบกับชุมชนท้องถิ่นได้

ดังนั้นในการดำเนินการทั้งในปัจจุบันและอนาคต ควรจัดทำข้อเสนอต่อรัฐบาล เพื่อเสนอแนวทางให้รัฐมีนโยบายและแนวทางที่ชัดเจนในการปกป้อง อนุรักษ์ รักษาไว้ซึ่งพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามที่คงเหลืออยู่ไม่มากในปัจจุบันให้เกิดผลเชิงรูปธรรม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคงรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีคุณค่าทางนิเวศวิทยา คุณค่าต่อชีวิตชุมชน คุณค่าต่อการรักษาความหลากหลายทั้งทางกายภาพและชีวภาพ พืชและสัตว์ ฯลฯ

การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของป่าทามในประเทศไทย เริ่มต้นเพียงไม่เกิน 20 ปี จากความสนใจนักวิชาการและ นักพัฒนากลุ่มเล็ก ๆ ร่วมกับชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พืชพรรณหลายชนิดในป่าทามเป็นพืชเฉพาะถิ่น ที่มีอยู่ในระบบนิเวศที่เรียกว่า “ทาม” เท่านั้น หากพื้นที่ป่าทามต้องสูญเสียไปพืชเหล่านี้ต้องสูญเสียไปจากเมืองไทย ดังนั้นการอนุรักษ์ดูแลและคุ้มครองพื้นที่ป่าทามที่ยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการ เพื่อปกป้องป่าทามที่เหลือน้อยไม่มากให้คงอยู่และลดพ้นจากการถูกทำลายจากน้ำมือของมนุษย์เอง ดังนั้นพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นพื้นที่ที่ต้องมีการกำหนดแบบแผนการบริหารจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อระบบนิเวศ และการดำรงชีวิตของมนุษย์

ท่ามกลางกระแสปัญหาความเสื่อมโทรมและการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน การกำหนดนโยบายและปฏิบัติจากรัฐ มักเป็นไปในเชิงรับ และตามแก้ไขปัญหาภายหลัง กล่าวคือ หลังจากระบบปัญหาแล้ว จึงให้ความสนใจ และกำหนดนโยบาย ตลอดทั้งแนวปฏิบัติ ทำให้ขาดนโยบายเชิงรุก และการขึ้นนำการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ เพื่อไม่ให้ปัญหาพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามวิกฤตรุนแรงมากกว่านี้ จึงสมควรที่จะต้องเร่งด่วนร่วมกันบริหารจัดการพื้นที่ป่าทามทั้งในเชิงอนุรักษ์และเชิงพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของดุลยภาพของระบบนิเวศลุ่มน้ำ โดยการมีส่วนร่วมหรือชุมชนเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการ

ประเทศไทยยังขาดแผนบริหารจัดการน้ำนิเวศสมดุล หรือความสมดุลทางนิเวศ การจัดสมดุลของนิเวศใหม่ ให้ระบบนิเวศดั้งเดิมยังอยู่ เพิ่มคุณค่า มูลค่า มีความเสมอภาค และความเท่าเทียม โดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ ภายใต้การอนุรักษ์ และการประหยัดน้ำ

แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามทั้งในปัจจุบันและอนาคต การขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงต่อการจัดการ และการรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำ จึงกลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำลดลงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

- 1) การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าบุงป่าทาม จำเป็นที่จะต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชน ยอมรับสิทธิและอำนาจของชุมชนในการดูแลจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าทาม เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศเฉพาะร่วมกัน
- 2) การจัดการพื้นที่ป่าทามจะต้องเน้นการรักษาระบบนิเวศของลุ่มน้ำ คู่กับการใช้สอย ใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน เพราะพื้นที่ทุ่งทาม ป่าบุงป่าทาม เป็นป่าปากท้องแห่งการยังชีพของคนในชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งคนชนบทที่ยากจนด้วย
- 3) การพัฒนาพื้นที่ป่าทาม ทุกโครงการจะต้องสอดคล้อง กับสังคม วัฒนธรรมการผลิต วิถีชีวิตและระบบนิเวศชุมชน

แนวทางข้อเสนอภาคประชาชน ต่อการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง
เสนอโดยสมาคมคนทาม และสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน(ศรีสะเกษ) เวทีจัดทำข้อมูล 2566

- 1) การประกาศเขต “พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามชุมชน” ที่ชัดเจน โดยจัดทำแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าทามอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ป้องกันโครงการพัฒนาทุกรูปแบบทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นแหล่งทำมาหากิน แหล่งอาหาร สร้างรายได้ เก็บหาของป่า แหล่งถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี แหล่งนันทนาการและการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งการรักษาพันธุ์กรรมพืชและสัตว์ รักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความเฉพาะพิเศษที่ทำหน้าที่รักษาสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศลุ่มน้ำ นิเวศกึ่งน้ำ นิเวศบก เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น
- 2) โครงการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม หน่วยงานภาครัฐ ต้องชะลอ ทบทวน หรือยุติโครงการการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบ เกิดการทำลายและระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม ให้เกิดเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม เช่น การขุดลอกแม่น้ำ และขุดลอกตลิ่งแม่น้ำในพื้นที่ที่ไม่มีความเหมาะสมต่อการดำเนินโครงการ และไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน เป็นต้น และการให้สัมปทานประกอบธุรกิจต่างๆ

ที่ก่อให้เกิดกระทบต่อระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม เช่น การสัมปทานดูดทรายในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม เพื่อลดการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ และยุติปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม

3) รัฐควรสนับสนุนการบริหารจัดการแหล่งน้ำเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำอย่างทั่วถึง เพื่อลดความขัดแย้งในชุมชนในการบริหารจัดการน้ำในปัจจุบัน โดยใช้แนวทางการใช้น้ำหลายระบบ เช่น ระบบคลองส่งน้ำคอนกรีตเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้รัฐสนับสนุนงบประมาณในการดูแล และบำรุงรักษา / พัฒนาการผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการน้ำระดับชุมชนท้องถิ่น / สนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำอย่างถูกต้องและเหมาะสม ให้กับชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้กับพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การสร้างฐานการผลิตด้านการเกษตรที่ครบวงจรทั้งระบบให้กับเกษตรกร ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง การสนับสนุนการใช้พลังงานทางเลือก เช่น ระบบโซลาร์เซลล์ในการสูบน้ำ รวมทั้งพัฒนาความรู้ในการใช้น้ำที่เหมาะสมต่อการผลิต และลดการใช้น้ำปริมาณมากในการผลิต เช่น โครงการโคกหนองนาทามโมเดล เป็นต้น

4) รัฐต้องสนับสนุนกิจกรรมรณรงค์สร้างสังคมคาร์บอนต่ำ โดยเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามที่เป็นพื้นที่ที่สามารถกักเก็บคาร์บอนไดออกไซด์ได้เป็นอย่างดี รัฐต้องสนับสนุนงบประมาณให้องค์กรชุมชนท้องถิ่นได้มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ตระหนักรู้ และร่วมกันลงมือปฏิบัติจริงทั้งด้านการปกป้องอนุรักษ์ รักษา และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมปั่นจักรยาน #Saveพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามอีสาน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

1. การศึกษาวิจัย โครงการจัดทำแผนงานการชดเชยการสูญเสียรายได้ จากการประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์จากป่าบุงป่าทาม กรณีเขื่อนราษีไศล โดย สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2564
2. มติกรม. วันที่ 3 พฤศจิกายน 2552 ได้มีการทบทวน มติ กรม. วันที่ 1 สิงหาคม 2543 ตามทะเบียนรายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำดับที่ 19 คือ แม่น้ำมูลและบุงป่าทาม
3. “การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” การบริหารจัดการพื้นที่ป่าบุงป่าทาม โดย รองศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ คุณรัตน์ นำเสนอในการสัมมนาวิชาการประจำปี 2539 “ทางเลือกและศักยภาพชาวอีสาน” สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 5-6 กันยายน 2539
4. รายงานผลการศึกษา กรอบนโยบายและการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลางบริเวณเขื่อนราษีไศล โดย อ.ดร.พรศิริ ชีวาพัฒนานวงศ์ สาขาการพัฒนารัฐบาลชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ตุลาคม 2566)
5. ความหลากหลายของปลาน้ำจืดในประเทศไทย เมื่อธันวาคม 2540 จากข้อมูลสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. UNEP. (2019.5.6) World is ‘on notice’ as major UN report shows one million species face extinction.
<https://news.un.org/en/story/2019/05/1037941>
7. สมาคมเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กแห่งประเทศไทย
สำรวจพื้นที่ OECMs ผ่าน 4 มุมมอง สู่ออกัสในการบรรลุเป้าหมาย 30 x 30 ของประเทศไทย

ปัญญา คำลาภ
ผู้ประสานงาน Mekong Watch
มีนาคม 2567